

Točení, pálení, setkání

Klikov býval – a dokonce stále je – známou hrnčířskou vesnicí s typickými komíny vyčuhujícími nad střechy domků. Mnohé dílny a dílničky už zanikly, ale točení a pálení v pecích na dřevo se v místě skoro zázrakem udrželo. Hrnčířské zboží je křehké tzv. „nemoderní“, náročné na výrobu i šikovnost hrnčíře a snadný není ani odbyt a prodej na hrnčířských trzích. Jak zaujmout člověka obklopeného průmyslovými výrobky, lisovanými plasty a předměty na jedno použití – to není opravdu snadné. Jak udržet při životě rukodělnou výrobu a spojit tradici s novou dobou? Zdá se to nemožné, nicméně se to díky houževnatosti, nadšení a zájmu nové generace daří.

V šedesátých letech minulého století bylo klikovské hrnčířství zahrnuto pod hlavičku „lidové výroby“. Hrnčířství bylo spojováno s dožívajícími lidovými řemesly a bylo chápáno jako doplněk organizovaného folklóru. Takové pojetí je ovšem dnes už neudržitelné, do hrnčířství vstoupily nové inspirace. Skoro by se dalo říci, že domácí hrnčířství překročilo najednou vlastní stín a vydalo se na cestu autentického hledání a experimentů. Funkce předmětu už není tak důležitá, spíše se ocení zajímavá forma, struktura, rukodělný výraz, stopa ohně či krása glazury. Hrnčíři se opět mohou chlubit svým zbožím a nabízet něco, co průmyslový výrobek postrádá.

Je jasné, že hrnčířství prošlo ve 20. století hlubokou krizí, která souvisí s nástupem průmyslové produkce. Jako turistický artikl se hrnčířství udrželo ve Francii, Španělsku, Řecku, Tunisu či Maroku a v dalších turistických centrech. Zvláštním případem je ale Japonsko, kde hnutí mingei udrželo předválečnou tradici a kde také došlo k novému rozkvětu hrnčířského řemesla a umění. Pálení v pecích je v Japonsku podmínkou úspěchu, rukodělný výrobek prošlý ohněm je vysoce oceňován. Právě z Japonska přišly ty nejdůležitější inspirace pro evropské dílny a uplatnily se nakonec i u nás. Znovu se pálí v pecích, staví se i pece nové, experimentuje se s technikou raku.

Každý rok – a letos už po páté – se na Klikově č. 27, v dílně Martina Hadravy, scházejí lidé, kteří se věnují anebo zajímají o hrnčířství, stavbu pecí, klasické pálení ohněm. Každé setkání je věnováno konkrétnímu tématu – jedná se například o zkušenosti s kasselskou pecí, o stavbu malých pícek – mašinek, anebo vytváření velkých nádob. Vedle mladé generace nechybějí na setkání ani „staří mistři“ či odborníci ze zahraničí. Téma je voleno z hlediska aktuálnosti, tedy z potřeby rozšířit si znalosti a obohatit vlastní práci.

Když v roce 2003 navštívil Klikov japonský hrnčíř Masakazu Kusakabe, sestavil seznam kroků, jak pálit dřevem. Pálení je dialog hrnčíře s pecí a záminka k setkání lidí na slavnosti výpalu. Dřevo se má přikládat s úctou, hrnčíř musí vycítit rytmus pece. Do práce a hry vstupuje jakási magie, ale spíše než o čarování se jedná o pohotovost a letité zkušenosti. Podstatnou měrou se podílí na výsledku i náhoda, která může mít vliv pozitivní i negativní. Také čekání, očekávání a pokora patří k hrnčířství a pálení dřevem. Radost z dobrého výsledku je pak odměnou za fyzickou námahu, „nervy u pece“ a také za únavu

z probdělé noci. Od roztopené pece nelze odejít, nelze přestat přiřkládat, přerušit slibný dialog.

Každý výpal uskutečněný u Martina Hadravy měl jiný ráz. Záleží na mnoha věcech, na počasí, na lidech kolem pece, na kvalitě dřeva, na obsahu pece, i na tom, co se očekává. Jiné jsou jarní výpaly, plné nadočkavosti a nadšení, jiné jsou letní, které propojí interiér dílny s exteriérem dvora v jakousi vzrušující slavnost ohně, večírek protahující se až do rána. Skoro nikdy nechybí živá hudba, dunění bubnů a rytmické přitakání dý-dže-ri-dů. Podzimní a předvánoční výpaly sbližují lidi kolem pece, nabízejí teplo, zahánějí tmu a typické deprese. Hukot pece jako by vždy vtahoval člověka do středu věcí, ať už se konec konců jedná o kterékoli roční období. Hrnčířství je archetyp hluboce ukotvený v lidském podvědomí a je to i rituál ohně, který nemůže nahradit elektrická pec. Ne náhodou jsou hrnčíři tak zaujati svou paličskou činností, oni ovládají oheň, ale oheň ovládá i je.

Někteří keramici rádi říkají, že chtěli udělat ze svého řemesla něco víc, než nabízí hrnčířina. Ale v tom je právě ten háček věci, utajený problém a často i léčka. Keramika je dnes širší pojem, pod který se vejde leccos, co s hrnčířským řemeslem a úctou k materiálu nemá co činit. Keramika přechází k designu, k exhibicím s tvary a glazurami. Pokud si připomeneme zásady mingei, které k hrnčířským ctnostem řadí „zdravý neboli přirozený tvar“, pak tato rádooby moderní keramika je opravdu někde vedle. Na druhé straně se keramika stala předmětem zájmové, školní i amatérské činnosti a také pracovní terapie, což je třeba hodnotit z poněkud jiných hledisek. Možná že není zase tak špatné lpět na tradičním pojmu hrnčířství, ale dávat mu hlubší obsah, než nabízela lidová hrnčířina.

V Klikově se vyráběla měkká hrnčina, pórovina, či jak říkají někteří etnografové bělnina. Točilo se na kruhu, zatačelo se do sádrových forem, formovalo se i na vále či na stole. Vyráběly se hrnce, mísy, plotňáky, krajáče, džbány, bábovky, kafáče, květináče... Část tohoto sortimentu se uchovala dodnes jako zboží pro chalupáře, ale jinak se nabídka přizpůsobila současnému vkusu. Nový sortiment se zaměřuje především na mísy a misky, čajové konvice a zahradní keramiku – tzv. petrželáky či žardiniéry. Individuálně tvarované čajové konvice a široká škála mís a misek představují nepochybně nejzajímavější výrobky současného hrnčířství.

Spisovatel Johannes Urzidil, který se v nejtěžších dobách v exilu v New Yorku živil vázáním knížek a výrobou kožených etují, říká, že ruce samy objevují ve své paměti „to nejjistější, co nikdy neseleže“. Řemeslo skrývá pozeňnané morální hodnoty. Zní to až starosvětsky, tak jako se někdy mimo naši dobu jeví pálení ohněm. Ale smysl toto konání má a zdaleka nejen praktický či estetický, ale i hlubší, směřující k podstatě. Ano, pálení dřevem je rituál a hrnčířství je archetyp opakující se v mnoha a mnoha kulturních a civilizačních proměnách.

Josef Kroutvor